

پیشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مجلس عالی معارف اسلامی

پیک و پیک بود

● آنه ماری شیمیل مولوی شناس فقید / حسن لاهوتی

● سالگرد خاموشی منیر وکیلی / مینا وطن دوست

آنه ماری شیمل

مولوی شناسی فقید

آوریل ۱۹۲۲ - ژانویه ۲۰۰۳

حسن لاهوتی

۳۲۹

پروفسور آنه ماری شیمل دانشمند عالیمقام آلمانی در آخرین ماه‌های هشتاد سالگی خود دنیا را بدرود گفت؛ وگرنه، به جای آنکه امروز از نبودنش اندوهگین باشیم دو سه ماه دیگر هشتاد و یک سالگی اش را به او تبریک می‌گفتیم. درگذشت شیمل ضایعه بزرگی است برای جامعه خاورشناسان دنیا. عمر درازی را صرف تحقیق درباره ادیان، خاصه دین‌های مردمان شبه قاره و عالم اسلام کرد و در کنار آن چه از راه کتاب و چه با مسافرت‌های متعدد خود با فرهنگ و ادب و آداب و رسوم ملل مختلف از آفریقا گرفته تا خاورمیانه آشنایی عمیق یافت و این دانش و آشنایی از او دایرةالمعارف مجسمی به وجود آورد که به کمک حافظه بسیار قوی خود هر لحظه آماده بود تا ساعت‌ها درباره هر موضوعی که از او در این زمینه‌ها خواسته شود سخن گوید و شنونده را به ده‌ها کتاب و مقاله ارجاع دهد. آنه ماری شیمل صاحب تألیفات بی‌شماری است که تعداد آنها از صد می‌گذرد.^۱ این آثار بیشتر به زبان‌های آلمانی و انگلیسی و گاهی به ترکی نوشته شده و از تصحیح کتاب (مانند سیرت ابن خفیف) تا تألیف و ترجمه را در بر می‌گیرد.

این دانشمند بزرگ در آوریل ۱۹۲۲ در ارفورت آلمان به دنیا آمد، در نوزده سالگی در رشته

۱- رک: «کتابشناسی آثار پروفسور آنه ماری شیمل»، نوشته دکتر خسرو ناقد، در آنه ماری شیمل، افسانه خوان عرفان، تهران، ۱۳۸۱، ص ۴۹ - ۵۹. نیز، رک ابعاد عرفانی اسلام، ص ۱۹ - ۱۶.

مطالعات اسلامی موفق به اخذ درجه دکتری از دانشگاه برلین شد (۱۹۴۱ میلادی). پس از جنگ دوم جهانی به دانشگاه ماربورگ آمریکا رفت و در آنجا با مقام استادیار رشته مطالعات اسلامی خدمات دانشگاهی خود را آغاز کرد. از سال ۱۹۵۴ تا ۱۹۵۹ با سمت استاد تاریخ ادیان در دانشگاه آنکارای ترکیه به تدریس پرداخت. سپس به آلمان بازگشت و در دانشگاه بُن خدمات آموزشی و پژوهشی خود را ادامه داد. در سال ۱۹۶۷ به دانشگاه هاروارد آمریکا رفت و اولین دانشمندی بود که رشته مطالعات هند و اسلام را در آن دانشگاه تأسیس کرد و تا زمان بازنشستگی در این دانشگاه به تدریس اشتغال داشت. وقتی میرچا الیاده (Mircea Eliade) در اوایل سال ۱۹۸۶ درگذشت، شیمیل به جای او بر مسند مدیریت مرکز بین‌المللی تاریخ ادیان نشست. مناصب علمی پروفیسور شیمیل محدود به همین چند مورد نیست. «او مدتی ریاست انجمن جهانی علوم دینی، عضویت آکادمی سلطنتی علوم هلند در ادبیات (از سال ۱۹۸۱)، عضویت آکادمی ایالت راین‌وست فالن آلمان، عضویت آکادمی علوم و هنر آمریکا (از سال ۱۹۸۷)، کارشناس موزه هنر نیویورک در خوشنویسی (از سال ۱۹۸۱) و ویراستار و مؤلف بخش مربوط به اسلام دایرة‌المعارف عربی در ادیان (از سال ۱۹۸۱ - تا ۱۹۸۶)» را نیز برعهده داشت.^۱

خدمات او به عالم اسلام سبب شد تا چندین دانشگاه و مجامع مختلف علمی به او دکترای افتخاری بدهند و چندین مدال علمی را نیز نصیب خود سازد:

الف نشان‌ها

- ۱ - جایزه فریدریش روکرت آلمان (۱۹۶۵).
- ۲ - نشان ستاره قائد اعظم پاکستان (۱۹۶۵).
- ۳ - جایزه یوهان هاینریش فوس (۱۹۸۰)
- ۴ - مدال صلیب، نشان درجه یک جمهوری فدرال آلمان (۱۹۸۰)
- ۵ - نشان درجه اول «بوندرس فردینس کروتیس (Bundesverdienst) آلمان (۱۹۸۱).
- ۶ - بزرگترین نشان مردمی پاکستان به نام «هلال امتیاز» (۱۹۸۴).
- ۷ - مدال «لوی دلاویدا» (Levi - della - vida) از دانشگاه کالیفرنیا (۱۹۸۷).
- ۸ - نشان صلیب بزرگ آلمان با نشان لیاقت، آلمان (۱۹۸۹).
- ۹ - جایزه «لئوپولد یوکاس» دانشگاه توبینگن آلمان (۱۹۹۲)

۱- رکن: افسانه‌خوان عرفان، پروفیسور آنه ماری شیمیل، ص ۱۷ به بعد، بخصوص ص ۲۴ - ۲۳.

- ۱۰ - جایزه ترجمه از مرکز تعلیم زبان ترکی (Toemer)
- ۱۱ - مدال ایرسیکا IRCICA، از مرکز تحقیقات بین‌المللی تاریخ، هنر و فرهنگ اسلامی ترکیه.

۱۲ - مدال وقف‌شناسان ترکیه.

۱۳ - جایزه صلح اتحادیه ناشران و کتابفروشان آلمان (۱۹۹۵).

۱۴ - «نشان دوستی» جمهوری ازبکستان (۲۰۰۲)

ب. دکترای افتخاری

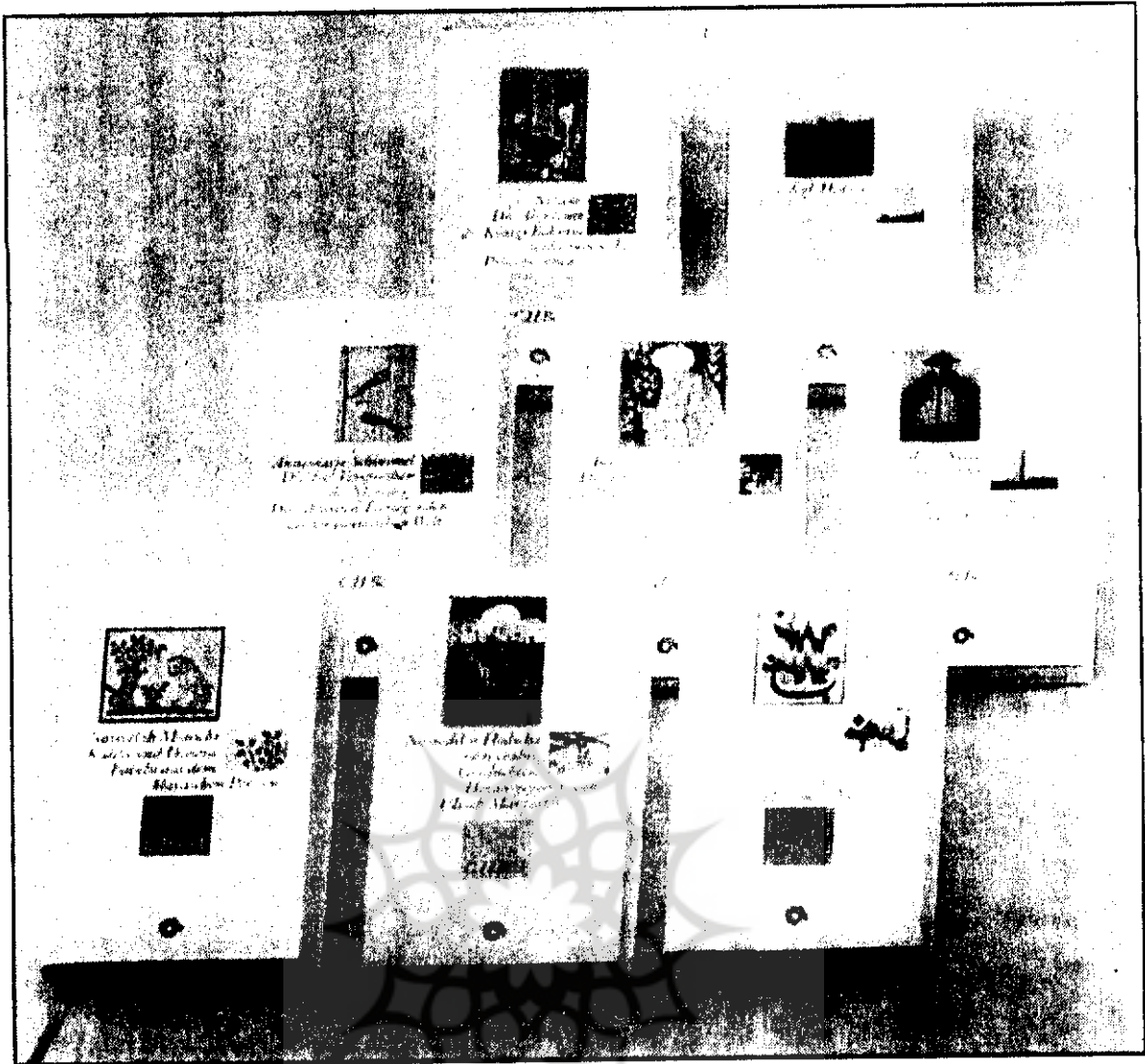
- ۱ - دکترای افتخاری از دانشگاه سند (۱۹۷۵)
- ۲ - دکترای افتخاری دانشگاه قائد اعظم (۱۹۷۷)
- ۳ - دکترای افتخاری دانشگاه پیشاور (۱۹۷۸)
- ۴ - دکترای افتخاری دانشگاه اوپسالای سوئد (۱۹۸۵)
- ۵ - دکترای افتخاری دانشگاه سلجوق قونیه (۱۹۸۸)
- ۶ - دانشگاه تهران (۱۹۹۸ = ۱۳۷۷ شمسی)
- ۷ - دانشگاه الزهراء تهران (۲۰۰۲ = ۱۳۸۱ شمسی).

پروفسور فقید، آنه ماری شیمیل، علاوه بر زبان‌های انگلیسی و آلمانی که کتاب‌ها و مقالات خود را بیشتر به این دو زبان نوشته است به زبان‌های فرانسه، فارسی، عربی، ترکی، اردو، سندی و بنگالی نیز احاطه داشت و آثار وی نشان می‌دهد که وی به کمال سهولت می‌توانسته است متون قدیم و جدید را به این زبانها، خاصه فارسی و عربی، بخواند و در آثاری که به این زبان‌ها نوشته شده به تحقیق بپردازد. و حتی از آن‌ها به انگلیسی و آلمانی ترجمه کند. از نکات جالب درباره این بانوی دانشمند آنکه او گاهی آثار خود را از آلمانی به انگلیسی و یا برعکس ترجمه می‌کرده است و البته اتفاق می‌افتاده است که ترجمه با اصل کتاب گاهی از نظر برخی مطالب تفاوت‌هایی پیدا کند. از آثار شیمیل کتاب‌ها و مقالات متعددی به زبان فارسی تا امروز ترجمه و منتشر شده است که به ترتیب تاریخ انتشار چاپ اول عبارتند از:

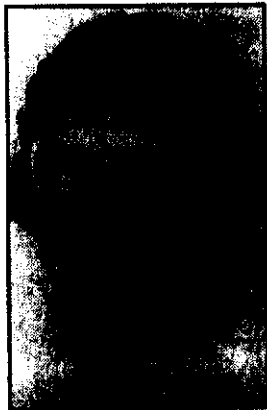
- ۱ - شکوه شمس، سیری در آثار و افکار مولانا ترجمه حسن لاهوتی (۱۳۶۷)
- ۲ - خوشنویسی و فرهنگ اسلامی ترجمه دکتر اسدالله آزاد (۱۳۶۸)
- ۳ - ادبیات اسلامی هند، ترجمه یعقوب آژند (۱۳۷۳)
- ۴ - ابعاد عرفانی اسلام ترجمه دکتر عبدالرحیم گواهی (۱۳۷۴)
- ۵ - درآمدی بر اسلام ترجمه دکتر عبدالرحیم گواهی (۱۳۷۴)
- ۶ - نام‌های اسلامی ترجمه گیتی آرین (۱۳۷۶)
- ۷ - تبیین آیات خداوند، نگاهی پدیدار شناسانه به اسلام، ترجمه دکتر عبدالرحیم گواهی
- ۸ - من بادم و تو آتش ترجمه دکتر فریدون بدره‌ای (۱۳۷۷)
- ۹ - زن در عرفان و تصوف اسلامی. ترجمه فریده مهدوی دامغانی (۱۳۷۹)
- ۱۰ - محمد رسول خدا (ص) ترجمه حسن لاهوتی (زیر چاپ).

البته نباید فراموش کرد که دوست دانشمند جناب دکتر توفیق سبحانی کتاب سیرت ابن خفیف، تصحیح شادروان شیمیل (۱۹۴۵)، را پس از رفع اغلاط و ترجمه مقدمه پروفسور شیمیل در سال ۱۳۶۳ در تهران منتشر کردند که به این ترتیب مجموع آثاری که از این بانوی دانشمند در ایران انتشار یافته است به یازده عنوان می‌رسد. در اینجا دو نکته را باید یادآور شد: یکی اینکه آثار دیگری نیز از پروفسور شیمیل به صورت مقاله بیشتر در مجله‌های کلک قدیم و کیهان اندیشه نیز منتشر شده است و دوم اینکه انتشار کتاب شکوه شمس بود که نام این محقق عالیقدر را در ایران بر سرزبان‌ها انداخت و گرنه تا قبل از آن جز معدودی از خواص کسی در ایران آنه ماری شیمیل را نمی‌شناخت.

واقعیت آنستکه، شیمیل هرگز در عمر پر برکت هشتاد ساله خود فرصت نکرد تا از نزدیک با ایران و ایرانیان و فرهنگ کهنسال این سرزمین دانشمند پرور آشنایی پیدا کند. حال آنکه از ده‌ها

۲۲۲

Annemarie Schimmel

Schimmel, Annemarie
Die schönsten Gedichte
aus Pakistan und Indien

Islamische Lyrik aus
 tausend Jahren.

1996. 262 S., Ln. DM 48,-/
 sFr 44,50/öS 350,-

3-406-40360-3

Abo-Preis DM 44,-/
 sFr 41,-/öS 321,-

3-406-41433-8

Die berühmte Orientalistin
 Annemarie Schimmel, die
 den indischen Subkontinent
 ein Leben lang erforscht und
 bereist hat, legt hier eine
 umfassende Auswahl von
 Gedichten vor, die sie selbst
 übersetzt und mit erklären-
 den Kommentaren versehen
 hat.

Die Bände »Nasreddin
 Hodscha«, »Kalila und
 Dimna«, »Ein Verrückter
 auf dem Dach« und »Die
 schönsten Gedichte aus
 Pakistan und Indien«

kosten zusammen

DM 176,- / sFr 156,- /

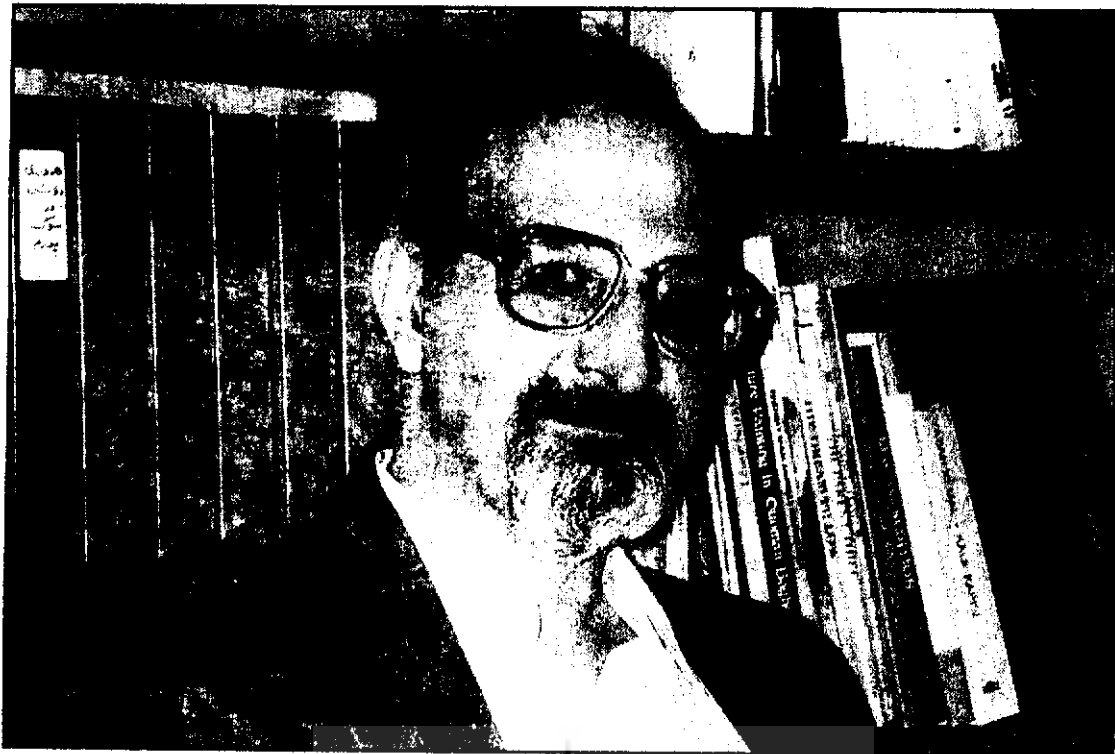
öS 1.285,- 3-406-41433-8

Die vier neuerschienenen

Bände kosten zusammen

DM 175,80 / sFr 167,- /

öS 1.312,- 3-406-42408-2

● حسن لاهوتی (عکس از عنی دهبیسی)

سال قبل با همسایگان ما خاصه ترک‌ها و پاکستانی‌ها مراودات فرهنگی بسیار نزدیک داشت و در میان آنها ایام طولانی زندگی کرده بود. همین امر سبب شده است تا به جای آنکه درباره بزرگان ادب و عرفان سرزمین ما کتاب‌های مستقل بنگارد و به تحقیقات دامنه‌داری در این زمینه پردازد به شرح افکار و آراء محمد اقبال لاهوری و یونس امره شاعر عارف ترک پردازد.

چنانکه در شرح احوال پروفیسور شیمیل می‌خوانیم وی از اولین سال‌هایی که به تحصیل در دبیرستان می‌پردازد به خواندن زبان عربی مشغول می‌شود^۱ ولی نمی‌دانیم که زبان فارسی را کجا آموخته است. با این وصف، گرچه زبان فارسی را اندکی به سختی تکلم می‌کرد، متون قدیم و جدید فارسی را به سهولت می‌خواند و درک می‌کرد و شواهد فراوانی در آثارش از سخن‌گویان و پژوهندگان و دانشمندان ایرانی به زبان‌های انگلیسی و آلمانی ترجمه و نقل کرده گواه روشن این مدعا است. نیز در شرح احوال او می‌خوانیم که اولین بار از راه خواندن ترجمه‌های منظوم روکرت (Rückert) به زبان آلمانی با نام و شعر مولانا جلال الدین محمد بلخی، عارف و شاعر شهیر ایران، آشنا می‌شود. پس از آن مطالعه ترجمه انگلیسی غزلیات مولانا جلال الدین اثر مثنوی‌شناس بزرگ انگلیسی، رینولد آلن نیکلسون (۱۹۵۲)، شعله شوق تحقیق در آثار و افکار

۱- رک: آن ماری شیمیل، شکوه شمس، سیری در آثار و افکار مولانا، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۷، ص پنزده

مولانا جلال الدین محمد بلخی را در دل او برمی‌افروزد^۱ و سبب می‌شود که مختصر پس انداز خود را که از راه کار اجباری به دست آورده بود تبدیل به دوره هشت جلدی مثنوی معنوی، تصحیح، ترجمه و شرح نیکلسون کند.^۲ و آن را مونس همیشگی خود سازد. طبیعی است که مطالعه تحقیق در مثنوی معنوی، علاوه بر دانش قرآنی و ضرورت احاطه بر احادیث و تاریخ اسلام، نیاز به فراگرفتن زبان فارسی و برتر از آن تسلط بر تصوّف و ادب و فرهنگ ایران زمین دارد و چنانکه آثار یاد شده پروفیسور شیمل نشان می‌دهد این بانوی دانشمند برای درک سخنان مولانا جلال الدین محمد بلخی و شناختن و بیان اندیشه‌های والای عارفانه او به مطالعه در آثار فارسی و عربی می‌پردازد و وسعت این مطالعات به او امکان می‌دهد که با اکابر از عارفان و اعظام از شاعران و نویسندگان ایران زمین آشنایی پیدا کند؛ اما جز درباره مولانا جلال الدین بلخی و حلاج که شیمل اندیشه‌های او را نیز ارج می‌دهد، کتاب مستقل درباره دیگر عارفان و سرایندهگان ایران ننوشته است. بنابراین، به نظر نگارنده آشنایی شیمل با فرهنگ و ادب ایران زمین نیز خاسته از عشق او به مولانا جلال الدین است و این عشق بود که او را به وادی بی‌کرانه مطالعات ایرانی و فارسی کشانید و او را با آثار و افکار ده‌ها تن از عارفان و شاعران معاصر آشنا ساخت و گرنه ما، جز در این اواخر، هرگز بر آن نشدیم که این محقق والامقام را به سوی خود کشیم و با وسایل تحقیق درباره ادب و فرهنگ خود را در اروپا یا آمریکا در اختیار وی قرار دهیم. پروفیسور شیمل، چنانکه شنیده‌ام، دوباره پیش از انقلاب، به صورت توریست، و بقول امروزی‌ها «گردشگر»، به ایران آمده و دو سه روزی مانده است و پس از انقلاب، همانطور که عرض کردم پس از انتشار شکوه شمس، یکبار به دعوت وزارت خارجه (۱۳۶۹) چند روزی به ایران آمد و یک روز و یک شب را هم در مشهد سپری کرد. سپس در سال ۱۳۷۷ برای دریافت دکترای افتخاری سفری کوتاه به ایران کرد و آخرین بار نیز، مهر ماه امسال بود که برای شرکت در همایش «عرفان پلی میان فرهنگ‌ها»^۳ و دریافت دکترای افتخاری از دانشگاه الزّهرا به ایران آمد؛ و طی اقامت چند روزه خود در انجمن حکمت و فلسفه ایران (شنبه ۲۰ مهرماه ۸۱) و در جلسه پایانی همایش «عرفان پلی میان فرهنگ‌ها» که اختصاص به تجلیل از مقام علمی پروفیسور

-
- ۱- رک: رینولد الین نیکلسون، *جسان جسان*، منتخباتی از دیوان شمس، همراه با ترجمه انگلیسی و توضیحات، ترجمه فارسی حسن لاهوتی، تهران، ۱۳۸۱.
 - ۲- رک: شکوه شمس، پیشین، پیشگفتار، ص ۲ به بعد.
 - ۳- این همایش به همت مؤسسه توسعه دانش و پژوهش ایران، انجمن حکمت و فلسفه ایران و مرکز گفتگوی تمدن‌ها در روزهای ۲۲ و ۲۳ مهر ماه ۱۳۸۱ در تالار علامه امینی در دانشگاه تهران برگزار شد و چند مؤسسه علمی دیگر نیز در برگزاری آن سهم داشتند. رک: «دریچه دانش»، ش ۱، مهر ماه ۸۱.

شimmel داشت به سخنرانی پرداخت. یادش خوش و روانش شاد که زبانش دربارهٔ فرهنگ و ادب ایران زمین و معارف اسلامی جز به صدق باز نمی‌شد و تحقیقاتش در این زمینه‌ها، چنانکه دیده‌ایم، جز از سر اخلاص نبود. پروفیسور آنه ماری شimmel به سبب تحقیقات فراوان خود بر گردن ما ایرانیان حق عظیم دارد. برای حُسن ختام مقاله، سه بیت از مثنوی را که وی به شعر آزاد انگلیسی ترجمه کرده است تقدیم می‌دارد.^۱

THROUGH LOVE all that is bitter will be sweet.

Through Love all that is copper will be gold.

Through Love all dregs Will turn to purest Wine

Through Love all pain will turn to medicine

Through Love the dead will all become alive.

Through Love the king will turn into a slave!

از محبت تلخ‌ها شیرین شود
از محبت مس‌ها زرین شود
از محبت دُردها صافی شود
از محبت دَردها شافی شود
از محبت مرده زنده می‌کنند
از محبت شاه بنده می‌کنند.^۲

خدمات پروفیسور شimmel به عالم اسلام و به فرهنگ ایران زمین فراموش شدنی نیست. کوشش‌های چهل پنجاه سالهٔ او چه به صورت کتاب و چه مقاله و چه به صورت سخنرانی در کلاس‌های درس و مجامع علمی بین‌المللی، که تعدادش از حدّ شمار بیرون است، سبب شده تا غربیان به نحوی صحیح و منطقی و دور از تعصبات دینی و نژادی باورها و اندیشه‌ها و اعتقادات ما را ارج دهند و افزون بر آن، راه را برای تحقیقات فراوان دیگر پیش پای دیگر غربیان محقق و دانشوری که از طریق خواندن آثار و شنیدن سخنرانیهای او جذب فرهنگ اسلامی و ایرانی شده‌اند، بیش از پیش روشن ساخته است.

مشهد مقدس - ۸۱/۱۱/۱۸

۱- به نقل از:

Selected Poems, Mevlana Jalaluddin Rumi, Translated by Annemarie Schimmel, p. 34.

۲- مثنوی معنوی، تصحیح رینولد البین نیکلسون، به اهتمام دکتر نصرالله پورجوادی، تهران، ۱۳۶۳، دفتر دوّم، ابیات ۱۵۲۹ تا ۱۵۳۲.